

МОРИС ЕРЦОГ

АННАПУРНА

ЛЕГЕНДАРНА ІСТОРІЯ
ПРО ПЕРШЕ СХОДЖЕННЯ
НА ВОСЬМИТИСЯЧНИК

*Переклала з англійської
Наталія Кошманенко*

«НАШ ФОРМАТ» · КИЇВ · 2021

[Почитати опис, рецензію і купити на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

УДК 796.525-029:821

Е 79

Ерцог Моріс

Е 79 Аннапурна. Легендарна історія про перше сходження на восьмитисячник / пер. з англ. Наталія Кошманенко. — К. : Наш Формат, 2021. — 312 с.

ISBN 978-617-7866-66-3 (паперове видання)

ISBN 978-617-7866-67-0 (електронне видання)

На виступах після 1950 року Моріс Ерцог обережно тримає руки, на яких немає пальців. Таку ціну — обмороження — він заплатив за сходження на Аннапурну. Разом з Луї Ляшеналем вони стали першими альпіністами, що піднялися на висоту понад 8000 метрів. Їхня команда з дев'яти осіб проклала маршрут, яким ніхто ніколи не ходив, здодала шлях, що іншим здавався безумством.

У цій книжці Моріс Ерцог відтворив власні спогади і свідчення учасників експедиції про сходження. Його оповідь — це експресивна історія про те, як вони змагалися з природою й дивилися в очі смерті, переживали лютування стихії, переборювали себе та йшли в невідомість, остання зупинка якої — вершина 8091 метр.

УДК 796.525-029:821

Перекладено за виданням: Maurice Herzog. *Annapurna* (NY, Open Road Integrated Media, 2011, ISBN 978-1-4532-2073-3).

ISBN 978-617-7866-66-3 (паперове видання)
ISBN 978-617-7866-67-0 (електронне видання)

Усі права застережено. All rights reserved
© 1997, 2010 by Maurice Herzog
© Олексій Келін, фото на обкладинці, 2021
© ТОВ «НФ», виключна ліцензія на видання,
оригінал-макет, 2021

[Почитати опис, рецензію і купити на сайті nashformat.ua](https://nashformat.ua)

ЗМІСТ

<i>Передмова</i>	9
<i>Вступне слово</i>	11
<i>Розділ 1. Виряджання</i>	13
<i>Розділ 2. Гімалаї</i>	21
<i>Розділ 3. ПОТАЙНА УЩЕЛИНА</i>	34
<i>Розділ 4. Східний льодовик Дгаулагірі</i>	47
<i>Розділ 5. У пошуках Аннапурни</i>	63
<i>Розділ 6. Велика нарада</i>	87
<i>Розділ 7. Мірісті-кхола</i>	97
<i>Розділ 8. РЕБРО</i>	108
<i>Розділ 9. Аннапурна</i>	125
<i>Розділ 10. СЕРП</i>	149
<i>Розділ 11. ТАВІР № 2</i>	164
<i>Розділ 12. ШТУРМ</i>	180
<i>Розділ 13. ТРЕТЄ ЧЕРВНЯ</i>	192
<i>Розділ 14. ТРИЩИНА</i>	202
<i>Розділ 15. ЛАВИНА</i>	218
<i>Розділ 16. РЕТИРАДА</i>	233
<i>Розділ 17. У лісах Лете</i>	250
<i>Розділ 18. У рисових полях</i>	267
<i>Розділ 19. ГОРАКХПУР</i>	280
<i>Розділ 20. У житті є й інші Аннапурни</i>	289

Присвячую Люсьєну Деві,
який був не поруч, але з нами

ПЕРЕДМОВА

Від часів Першої світової війни французькі альпіністи завжди були найсильнішими серед підкорювачів альпійських вершин. Те, як удосконалилася за останні тридцять років техніка сходжень, справді вражає, і це заслуга передусім французів. Імена де Лепіне, Лаґард, де Сегонь, Верне, Арман Шарле, П'єр Аллен назавжди ввійдуть в історію альпінізму. Тепер, узявши свою першу восьмитисячну вершину, французькі альпіністи мають право стати лідерами в підкоренні Гімалаїв.

Історія підняття на Аннапурну показова і в певному сенсі унікальна. Той, хто стикався з проблемами сходження на високі гори, знає, які мізерні шанси досягнути вершини заввишки понад 7500 метрів, незалежно від пори року. Нездарма успішні сходження на такі вершини й досі можна перелічити на пальцях однієї руки. Кожній із цих небагатьох успішних експедицій передували роки ретельного вивчення місцевості й кілька попередніх невдалих спроб штурму. Та під час експедиції на Аннапурну шляхи сходження були практично недослідженими. Треба було не тільки знайти прийнятний маршрут для штурму вершини; насамперед довелося з'ясувати, як дістатися підніжжя гори. Підкорення Аннапурни стало результатом потрійного успіху — дослідницької роботи, розвідування місцевості та власне сходження, — і все це в межах короткого проміжку часу між

таненням зимових снігів і початком сезону дощів. Саме тому ця експедиція — видатне досягнення, яке викликає в усіх нас щирий захват і піднесення.

Очевидно, групі пощастило, що два альтернативні об'єкти були так близько один від одного. Та ця перевага водночас становила й перешкоду, бо розпорошувала їхню енергію й марнувала безцінний час. Дивовижна здатність збиратися на силі після невдач, уперто просуватися невідомою місцевістю, зосередитися для фінального виснажливого напруження — свідчення їхньої міцності духу, найвищої кваліфікації та цілеспрямованості.

Маю за честь привітати наших французьких колег із таким видатним досягненням у сходженні на гімалайські вершини. Можна не сумніватися, що їхній успіх є передвісником багатьох подальших перемог.

Ерік Шптон
Серпень 1952 року

ВСТУПНЕ СЛОВО

Ніколи раніше я не писав книжок і гадки не мав, яка це копітка робота. Часом я був уже близький до того, щоб кинути її. Та не зробив цього, бо мав тверду настанову від імені всіх, хто був зі мною, розповісти про цю неймовірно зухвалу пригоду, вижити в якій ми змогли, як мені тепер видається, лише завдяки низці неймовірних чудес.

Ця книжка — розповідь про змагання людей із Природою в її найжорстокіших проявах, про їхні страждання, надію і радість.

Я вважав своїм обов'язком чесно й відверто розповісти про те, як усе відбувалося, і намагався по змозі викласти нашу історію такою, як ми її бачили, відтворивши надзвичайну емоційну атмосферу, що панувала під час цієї подорожі.

Цю книжку я надиктував у Паризькому американському шпиталі в Неї, де й досі переживаю нелегкі дні.

В основі оповіді мої спогади про все те, що відбувалося. Якщо мій виклад подій точний і повний, то цим я завдячую передусім Марселю Ішаку, який самовіддано вів журнал експедиції — безцінний документ, над яким Марсель постійно працював, часом у розпал найгарячіших подій. Також мені неабияк допомогли особистий щоденник Луї Ляшеналю й коментарі всіх друзів, які доповнювали мої спогади подробицями. Отже, ця книжка — плід нашої колективної праці.

Стиль мого викладу був надто розмовним, тож текст доводив до пуття й причісував мій брат Жерар Ерцог — із ним пов'язані мої перші в житті радості від гірських сходжень, та й узагалі перші життєві враження. Якби я не знав, що можу покластися на його допомогу з редагуванням, і якби не його щоденна підтримка, то навряд чи впорався б із цим завданням.

У книжці не згадано імені Робера Буае — людини, яка зробила так багато для нашої експедиції; а проте його чуйність і дружнє ставлення були для мене живильним джерелом у найтяжчі години.

Ця книжка завжди буде дорога серцю кожного з нас, дев'ятох членів експедиції. Разом ми пережили тяжкі випробування, радість і біль. Моє палке бажання — щоб ми дев'ятеро, які разом зазирали в обличчя смерті, пронесли наше братерство через усе життя.

Виходячи за межі своїх можливостей, торкаючись найвіддаленіших кордонів людського світу, ми краєм ока побачили сяйво його справжньої величі. У найгірші миті відчаю й розпуки я, здається, зміг досягнути глибоке значення людського існування — значення, про яке не мав досі уявлення. Я побачив, що важливіше вміти чинити правильно, ніж бути сильним. Сліди випробувань залишилися на моєму тілі. Я врятувався і здобув свободу, якої вже ніколи не втрачу. Ця свобода дає мені впевненість і рівновагу, властиві людині, яка виконала свою місію. Вона сповнює мене радістю від того, що тепер я полюбив те, чого раніше цурався. Переді мною відкривається нове й прекрасне життя.

Ця книжка не просто описує наші пригоди, це документальне свідчення; часом події, які видаються позбавленими сенсу, насправді мають самодостатнє глибоке значення. У цьому й полягає високий зміст, здавалося б, безцільних вчинків.

МОРІС ЕРЦОГ
Паризький американський шпиталь
Червень 1951 року

ВИРЯДЖАННЯ

Наближається день нашого від'їзду. Чи впораємося ми з усіма справами? Мобілізовано весь персонал Французького альпіністського клубу. В будинку № 7 на вулиці Ля-Боеті допізна світиться у вікнах; тут панує піднесений настрій, і майже щодня засідає Гімалайський комітет. О дев'ятій вечора, хвилина у хвилину, в залі збираються люди, від яких залежить доля експедиції. На цих таємних нарадах вони ухвалюють життєво важливі рішення: визначають бюджет, передбачають імовірні надзвичайні обставини, оцінюють ризики і, нарешті, обирають учасників.

Уже кілька днів як відомі імена членів експедиції. У мене буде чудова команда. Наймолодший — 27-річний Жан Кузі, високий хлопець аристократичної зовнішності; він був одним із найкращих студентів в Еколь Політехнік*, а тепер працює аерокосмічним інженером. Жан нещодавно одружився, та заради нашої експедиції без вагань залишає юну дружину Ліз. Спокійний хлопець із дещо відсутнім поглядом; здається, він завжди обмірковує якісь важливі проблеми сучасної електронної галузі. Постійний напарник Кузі Марсель Шац також іде з нами. Він на два роки

* Політехнічна школа — престижний вищий навчальний заклад поблизу Парижа, славиться високим рівнем освіти з математики й фізики. — *Прим. пер.*

старший за Жана, має міцнішу статуру й полюбляє вишукано вдягатися, що не дивно, адже керує одним із закладів родинного бізнесу — престижною мережею ательє з пошиття одягу. Марсель любить правильне організування, порядок і методичність. Під час експедиції саме він завжди облаштовував табір. Альпінізм — основна пристрасть у його житті. Він і досі парубкує, тому ніщо не заважає йому перебувати весь вільний час у горах. Марсель живе в Парижі, тож до гірського раю йому не так і близько, але у вихідні годі й сподіватися застати його в місті.

Луї Ляшеналь до певного часу був альпіністом-аматором, але кілька років тому почав працювати інструктором у Національній школі лижного спорту й альпінізму. Для мешканців Шамоні* він «чужинець», бо не з долини, а з Аннесі. Та попри таке сумнівне, на погляд місцевих мешканців (які ревниво ставляться до зазіхань на свої гори), походження, Луї разом із Гастоном Ребюффа і Ліонелем Терраєм був прийнятий до елітарної Компанії гідів Шамоні. Луї — чоловік середнього зросту, із пронизливим поглядом, гострий на язик. Він полюбляє епатувати й передавати куті меду, тож часом його висловлювання приголомшують. Абсолютно чесний із собою, він завжди без вагань визнає помилку. За кожної нагоди вони удвох із Ліонелем Терраєм вирушають у гори, у зв'язці штурмуючи найскладніші альпійські скелі.

Ліонель Террай, родом із Гренобля, також зумів стати гідом Шамоні. З Луї Ляшеналем вони ще та парочка — оби-два категоричні й схильні до перебільшень. Ці двоє постійно змагаються за те, кому вдасться бути епатажнішим. Та останнє слово завжди за Терраєм: він ніколи не поступиться. Хоча Террай інтелігентна людина, син лікаря, йому подобається вдавати такого собі незлостивого простака,

* Гірська долина в Північних і Західних Альпах на кордоні Франції з Італією і Швейцарією. На цій території розташована найвища точка Європи — гора Монблан. — *Прим. пер.*

гору м'язів без претензій на інтелект. Він став гідом Шамоні, бо безмежно закоханий у гори і відчувається щасливим у цій професії. Минулого року Террай їздив до Канади навчати нової французької методики гірськолижного спуску й привіз звідти чимало колоритних лайливих примовок. «Я тут катаюсь на лижах аж дідько свище», — нещодавно написав він мені з-за океану. Наразі Ліонель знову в Канаді й повернеться лише за тиждень до нашого від'їзду.

Гастон Ребюффа має ганебне походження як на альпініста й надто на гίδα Шамоні — він народився біля моря! Стерти таку пляму зі своєї репутації в Компанії гідів буде непросто! А проте саме на крутих скелях Каланкесу, між Марселем і Кассісом, Ребюффа засвоював перші уроки скелелазіння. Гастон високий — майже на голову вищий за інших членів нашої команди. Він уже брав участь у найскладніших альпійських експедиціях і готовий, щойно повернувшись з однієї, одразу ж вирушати в наступну. Молода дружина Франсуаза та їхня маленька доця нечасто бачать чоловіка й татка в альпіністський сезон — він то в Шамоні, то в Кортіні д'Ампеццо, то в Церматті. Цього місяця він читає курс лекцій в Італії, та на моє прохання має повернутися, щойно зможе.

Така наша штурмова група, і ліпшого складу годі знайти в усій Франції. Ніхто й не сумнівається у правильності цього вибору, навіть поза нашими спинами. Якби альпіністська громада провадила вибори, то перемогли б саме ці люди.

Жодних питань не поставало і щодо участі оператора Марселя Ішака; він — один із наших головних козирів. Марсель уже бував у Гімалаях 1936 року. Та де тільки він не бував! Чекаю на його приїзд, щоб почути корисні поради — наразі він у Гренландії з Полом-Емілем Віктором, а звідти летить до Аспена, що у штаті Колорадо, де знімає чемпіонат світу з гірськолижного спорту. До команди Марсель прилучиться лише за кілька днів до того, як ми вирушимо в Індію.

На Ішака буде покладено кілька завдань. Крім фільмування експедиції він відповідатиме за все, що стосується фотографування. Кожен з нас матиме по фотокамері, та саме Марсель дбатиме, щоб усі вони працювали, і зберігатиме наші плівки. Цьому ерудованому, старанному і кмітливому чоловікові буде доручено ще один напрям роботи — збирати й документувати наукові дані. Ішак до тепна вирішив проблему стосовно дружини (так, це одна з найбільших проблем кожного альпініста!), узявши шлюб із такою самою фанаткою сходжень.

Нашим лікарем, як ми сподіваємося, буде Жак Удо. Поруч із першокласним хірургом можна буде дозволити собі таке задоволення, як переломи. Але наразі він по самі вуха в роботі. Жак забороняє турбувати його в лікарні Сальпетрієр, де він виконує операції на судинах під керівництвом свого шефа Мондора. Те, що він робить в операційній, видається мені просто неймовірним, тож я постійно перепитую: «І ти хочеш сказати, що цей пацієнт справді вижив?». Його завжди неабияк потішає моє невігластво в хірургії. Серед альпіністів не так багато хірургів, і мій досвід підказує, що Жак для нас просто знахідка.

— То як, Удо, ти нарешті визначився?

— Слухай, мені зараз ніколи, — він заклопотано зачухе очі. — Я відповім завтра.

І так він тримає нас із Деві в підвішеному стані цілий тиждень. За два дні до від'їзду ми нарешті витягуємо з нього довгоочікуване «так». Обов'язки Удо — пильнувати за нашим здоров'ям, лікувати в разі захворювань і нещасних випадків, а також регулярно інформувати мене про фізичний стан усіх учасників експедиції та їхню акліматизацію. Крім того, він зможе застосувати свої таланти, лікуючи місцевих мешканців.

Залишалось одне гостре питання: хто буде нашим місцевим координатором. Хотілося б, щоб француз — із ним легше вдасться порозумітися. Кілька днів тому Робер Тезена дю Монсель рекомендував одного молодого дипломата

з нашого посольства у Нью-Делі. До людини із цими функціями чимало вимог. Вона має володіти, крім англійської, ще й гіндустані й основними місцевими мовами — гуркалі й тибетською. Обов'язків чимало: організовувати транспорт, забезпечувати дипломатичні контакти для взаємодії з місцевою владою в столиці Непалу Катманду та всіх регіонах, через які пролягатиме наш шлях. Вочевидь, Франсіс де Нуаель ідеально відповідає цим вимогам. А якщо додати, що він завзятий скелелаз і почувається в горах як удома, то стає зрозумілим: для нас він буде незамінним кадром.

Нуаель — єдиний, із ким я не знайомий особисто. Утім від його батьків і сестри я багато чув про цього молодика з гарною статурою і проникливим поглядом. Тож здається, наче ми добрі приятелі. Він уміє вирішувати проблеми і спілкуватися з місцевими посадовцями. Нещодавно він супроводжував у подорожі до Катманду нашого посла в Індії й Непалі Деніеля Леві, дуже авторитетну особу в цих країнах. Франсіс брав участь у перемовинах, унаслідок яких французьким експедиціям було надано дозвіл заходити вглиб непальської території — а треба сказати, що такий дозвіл мало хто отримує. В Індії професор Раоль, який і сам брав участь у кількох гімалайських експедиціях, допоможе Нуаелеві найняти в Дарджилінгу шерпів, із більшістю яких він знайомий особисто.

Ось таку команду ми дібрали — усі заповзяті альпіністи, кожен із виразною індивідуальністю і сильним характером. Усі палко прагнуть опинитися в Гімалаях, адже мріяли про них не один рік. Як влучно сказав Ляшеналь, «та ми готові повзти туди хоч би й рачки».

Тут я мушу чітко сказати, що наш ентузіазм не містить жодних корисливих мотивів. Усі члени команди від початку знали, що їм нічого не належить і вони нічого не отримають після повернення*. Усі мали суто ідеалістичні міркування.

* Згідно з практикою альпіністських товариств усі доходи, незалежно від джерел, надходять у фонд подальших експедицій. — *Прим. пер.*

Ідеалізм — це те, що завжди об'єднує альпіністів, хай які різні їхнє походження, особистий досвід і характер.

До відправлення лише кілька днів. Ми з Марселем Шацом напосідаємо на постачальників, щоб швидше отримати все потрібне спорядження. Руки болять від ін'єкцій: щеплення від жовтої лихоманки, холери, віспи... Та хто цим журився б? Настрій в усіх піднесений.

Увечері 28 березня гімалайський комітет збирається востаннє, присутні всі члени експедиції. Люсьєн Деві, президент клубу й ініціатор експедиції, окреслює історію альпіністських походів у Гімалаї та конкретизує наші завдання.

— Масштаби Гімалаїв такі, що ці гори цілком заслуговують назви третього полюса світу*. Двадцять дві експедиції з різних країн намагалися подолати той чи той восьмитисячник. Нікому ще не вдалося.

Далі він визначає наш план дій:

— Маючи із собою шість тонн спорядження і провізії, ви перетнете кордон Індії й заглибитесь в раніше закриту для нас непальську територію**. За три тижні ви дістанетесь селища Тукуча, центру високогірної долини, розташованого між двома горами, які нас цікавлять, — Дгаулагірі й Аннапурною. Отже, ваша мета — Дгаулагірі, 8167 метрів, або Аннапурна, 8075 метрів***, обидві в самому серці Непалу. Якщо сходження на жодну із цих вершин видаватиметься вам неможливим, тоді ви маєте взяти як утішний приз якусь нижчу гору. У цьому не буде аж ніякої ганьби.

— Усі попередні експедиції в Гімалаї, — веде далі Люсьєн, — штурмували добре відомі й раніше досліджені вершини. Та наша ситуація кардинально інша — про жодну з обраних гір ми практично нічого не знаємо. Немає

* Протяжність гірських масивів Гімалаїв становить приблизно 2500 кілометрів. Система гір охоплює майже 200 вершин заввишки понад 7000 метрів і 14 — заввишки понад 8000 метрів. — *Прим. пер.*

** Територія Непалу до 1948 року була закрита для європейців. — *Прим. наук. ред.*

*** Висота за даними Ерцога. За офіційними даними — це 8091 метр. Тут і далі висота гір у метрах подана за даними із сайту peakbagger.com. — *Прим. ред.*

інформації про підхідні шляхи. Карти доволі приблизні, а на певній висоті взагалі непридатні. Тукуча стане вашою основною базою. Прибувши туди, ви одразу ж почнете вивчати обидва масиви. Ви маєте дослідити рельєф місцевості й реальну ситуацію, скласти план штурму — і лише після цього розпочати сходження.

Потому Деві розповідає, які наукові дослідження ми маємо провести — медичні, геологічні, етнографічні, метеорологічні й географічні*.

Очевидно, що завдання надзвичайно складне; та я вірю у своїх хлопців. Сильнішу команду годі й уявити; кожен обдарований такими якостями, які високо цінують усі інші. Наявні ресурси й спорядження посилюють нашу віру в успіх. Французькі виробники доклали виняткових зусиль, щоб буквально за кілька місяців виготовити для нас максималь-но міцне й водночас легке та зручне спорядження.

У похмурій непривітній залі, де відбуваються збори, раптом запанувала урочиста атмосфера. Усі слова вже пролунали. Незабаром розпочнеться надзвичайна пригода, подробиці якої від нас іще приховані, та всі ми досвідчені альпіністи, тож уявляємо її грандіозність. Усі ми відчуваємо те саме — і поважні глибокодумні члени комітету, і молоді засмагли хлопці, учасники експедиції.

Цієї миті Люсьєн Деві підводиться. Після паузи він починає говорити, чітко вимовляючи кожен склад:

— А тепер, панове, ви маєте скласти присягу, як це зробили ваші попередники 1936 року. Її текст такий: «Клянуся своєю честю, що визнаю владу керівника групи й виконуватиму всі його рішення в експедиції».

Альпіністи не надто обізнані в церемоніях. Мої колеги підводяться, трохи розгублені й схвильовані. Вони не зовсім розуміють, чого від них чекають.

* Результати геологічних досліджень нашої експедиції було передано в Академію наук (зустріч відбулася 23 квітня 1951 року). Зібрана інформація допомогла скласти чіткішу картину структури Центральних Гімалаїв.

— Ну ж бо, панове... Мато, починай — ти ж тут найдо-свідченіший, — звертається до Марселя Ішака Анрі де Сегонь, керівник експедиції 1936 року, що неабияк до-поміг нам своїми порадами. Анрі як справжній лідер уміє врятувати ситуацію.

Марсель виголошує слова присяги, майже в унісон із ним звучить дещо несміливий голос Террая. Один за од-ним мої колеги присягаються, що підкорятимуться керівни-кові експедиції за будь-яких обставин, а надто під час кризи. Від цього, можливо, залежатиме їхнє життя, і вони це зна-ють. Відтепер я відповідаю за їхню долю. Я мав би щось сказати, але не знаходжу слів. Складно пояснити, що від-чуваєш, коли інші люди повністю покладаються на тебе — цей емоційний стан охоплює цілу гаму почуттів. Відтепер ми справжня команда. І я маю оберігати життя цих хлопців.

Члени комітету налаштовані шляхетно: якщо на людину покладено всю відповідальність, то потрібно дати їй і повну свободу дій. Пам'ятні збори добігають кінця, і лише одне затьмарює мою радість: з нами не піде П'єр Аллен, леген-дарний ветеран французького альпінізму, який зробив для нас так багато. Підірване під час війни здоров'я не дає йому змоги брати участь у таких виснажливих експедиціях. Я добре знаю, як багато важать для нього Гімалаї та на-скільки тяжкий удар втратити шанс потрапити до цього раю. Але він уміло приховує свій розпач, навіть усміхаєть-ся. У далекій Азії ми не раз згадуватимемо нашого друга, змушеного залишитися вдома.

ГІМАЛАЇ

Н а час вильоту наш лікар Жак Удо такий виснажений, що одразу ж засинає і спить майже до самого Делі. Час від часу він розплющує одне око й бурмоче: «Дідько, скільки можна зупинятися?» або звертається до Марселя Ішака: «Як там моя мишка? Пильнуй, щоб не втекла». Ця мишка — цінний подарунок індійським лікарям. Вона чистокровна представниця особливої породи мишей, яких використовують у лабораторних дослідженнях. В Індії цю породу втрачено, а проте вона вкрай потрібна для вивчення певних типів малярії.

І от нарешті Індія! Панорама з ілюмінатора викликає в моїй уяві засвоєні з дитинства образи: стародавнє місто Мохенджо-Даро, навалу арійців і найдавніші пам'ятки людської цивілізації — Веди.

Посол Деніель Леві і весь штат посольства у Нью-Делі зустрічають нас в аеропорту Палам, щоб привітати й допомогти на офіційному рівні владнати можливі складнощі. Індійські митники ще ніколи не бачили прильоту альпіністської експедиції з повним спорядженням.

— Мені потрібен повний перелік, англійською мовою, кожної речі із зазначенням її ваги, розміру, вартості.

— Але таких речей у нас понад 50 тисяч!

Бундючний офіцер митної служби навіть не слухає мене й править далі:

— Вам дозволено в'їзд до країни на умовах транзиту. На зворотному шляху ви маєте повторно задекларувати всі ці речі.

— Тобто не передбачено, що нам потрібно щось їсти в Непалі? Що ми можемо загубити чи подарувати якісь речі — рушницю, приміром, або намет?

Вочевидь, із цієї ситуації вийти буде непросто. Офіцер, однак, пропонує ще один варіант:

— Ви можете залишити всі речі на митниці на час експедиції. Усе буде збережено цілим і неушкодженим.

— А нам що робити?

— Поїдете в Непал, а дорогою назад усе заберете.

Ну просто і сміх і гріх... Я здогадуся, що думає наш митник, заочуючи очі: «Нащо їм здалися Гімалаї? Теж мені паломники...». Але ми справді паломники, подумки відповідаю я, паломники, що поклоняються горам. І я знаю, що ця проблема — лише мізерна перешкода на нашому шляху. Тож уголос кажу:

— Гаразд. Але в такому разі й літак теж залишиться на митниці.

Я озираюсь на нашого пілота — чи не знепритомніє він від такої новини. Марсель Ішак тримається осторонь. Знаючи свою запальну вдачу, він боїться втратити контроль над собою й погамовує лють, малюючи череп митника.

— Ідеальна геометрична фігура, але її складно виразити рівнянням, — пошепки каже йому Кузі.

Після двох днів перемовин проблему з митницею нарешті вирішено. Гастон Ребюффа і Ліонель Террай мають доправити залізницею частину спорядження, яке не можна перевезти літаком. Нам треба завантажити речі на залізничній станції в Олд-Делі. Це нелегко. Працюємо вночі. У мрячному світлі вуличних ліхтарів видно ряди убогих крамниць. Наші карбідні ліхтарі з яскравим сліпучим світлом і чадні газові каганці відкидають фантастичні тіні на нестримні потоки людей, які сновигають без увагу. Мене нудить від смороду, а вуха закладає від неймовірного галасу довкола.

До того ж мушу постійно пильнувати, щоб не втрапити під колеса велорікші.

Тепер ми летимо в Лакхнау. Щойно вмостилися на своїх місцях, аж у літак заходять троє величних сикхів — усі зі шляхетними манерами й розкішними бородами. З величезними тюрбанами на головах, темнолиці, з глибоко посадженими очима — вони неймовірно імпозантні.

— О боже, це ж наші пілоти! — лопоче вражений Удо. Поруч із цими людьми ми почуваємося, наче хлопчики в коротких штанцях.

Переліт з Делі до Лакхнау недовгий, та цього часу досить, щоб оцінити, з якою майстерністю й віртуозністю наші імпозантні індуси керують літаком.

У Лакхнау я зустрічаюся з Анґавою, наймолодшим у нашій майбутній команді шерпів*, і його начальником Анґ-Тарке. З рештою шерпів ми познайомимось в Наутанві — індійському селищі на кордоні з Непалом, де закінчується вузькоколійка. Я вражено й захоплено розглядаю цих двох маленьких жовтих чоловіків із розвиненими м'язами — вони такі несхожі на тонкокостих індусів. Шерпи, відомі своєю відданістю й безкорисливістю, будуть, по суті, нашими партнерами у сходженні, тож я дбатиму, щоб саме так до них усі й ставилися. Вони матимуть те саме спорядження і зручності, що й ми, а їхня безпека, як і безпека нашої французької команди, відтепер стає моїм головним завданням.

Анґ-Тарке — їхній сірдар, тобто головний. Сильна й діяльна особистість, він має незаперечну владу над колегами й носильниками. Анґ-Тарке — ревний буддист і моральний авторитет для цих людей. Він і решта шерпів, які підуть з нами — Анґ-Церінґ, якого всі називають Пансі, Даватонду,

* Шерпи — народність, що мешкає у високогір'ї на сході Непалу. Вони більш адаптовані до висоти і тому постійно долучаються до гімалайських експедицій як помічники. Досить часто шерпами називають взагалі всіх високогірних носіїв, незалежно від їхньої фактичної етнічної належності. — *Прим. наук. ред.*

Саркі, Футарке, Аїла, Ангава, Аджіба, — мають достатній альпіністський досвід. Під час експедиції буде безліч нагод показати, на що вони здатні.

У Наутанві під палючим сонцем разом із новими друзями — шерпами — вивантажуємо з літака чотири з половиною тонни спорядження. До цього вантажу приєднується півтори тонни продовольства, що вже чекає на нас, завдяки завбачливості Нуаеля, на місцевій залізничній станції. І от нарешті 5 квітня Непал відчиняє перед нами вхідну браму.

Непал розташований вище за всі країни світу, крім Тибету; в межах його неприступних кордонів вісім із чотирнадцяти найвищих вершин нашої планети. Ця держава із сімома мільйонами населення лежить на гімалайських хребтах, простягнувшись на 600 із лишком кілометрів завдовжки й 200 кілометрів завширшки. На кордоні з Індією лежать Тераї — низина з буйною тропічною рослинністю. Дивовижна місцевість — її то випалює нещадне сонце, то заливають повені в сезон мусонних дощів.

Населення півночі Непалу сповідує буддизм, на півдні переважають індуїсти. І ті, і ті ставляться до чужинців недовірливо. Живучи під прихистком могутньої природної фортеці, непальці глибоко шанують свої традиції й оберігають духовну спадщину пращурів. Горяни, як ми побачили, люди з твердим характером і вродженою шляхетністю.

Долаємо на джипах 10 кілометрів курним кам'янистим шляхом, і от ми в селищі Капілавасту (тепер Румміндеї) — місцині не надто мальовничій. Тут, біля підніжжя любого серцю Кіплінга гірського пасма Шивалік, тисячі років тому народився чоловік, чия юність була сповнена поезії, а життя стало чашею мудрості. У країні, яка простягається зараз перед моїми очима, провів свої молоді роки Гаутама Будда. Засновник однієї з наймудріших і найкрасивіших релігій світу ходив, можливо, тією дорогою, якою ми зараз їдемо.

Ще в Бутвалі, першому непальському селищі на нашому шляху, де закінчується велика рівнина дельти Гангу й починаються гори, ми поміняли банкноти на монети. У гірських регіонах, а надто у віддалених, люди не довіряють папірцям — вимагають срібло, що є еталоном грошей у більшості країн Азії.

Ляшеналь і Террай, яким доручено бути нашою передовою групою, роздивляються приведених їм убогих конячок; решта групи починає лагодитися в дорогу. Під палючим сонцем ця робота здається безкінечною. Та поступово нам вдається розподілити вантаж на рівні частини, кожна завважки по одному маунту*, й роздати його двом сотням носильників.

— Бара-сагібе**, парасолька, візьміть, — чемно звертається до мене вродливий непалець, простягаючи свою парасольку, яку тут використовують для захисту і від сонця, і від дощу. Так я знайомлюся із Джі-Бі Раною, з яким ми станемо добрими приятелями. Багато років Джі-Бі був офіцером у батальйонах гуркхів, що входили до складу військ Великої Британії, а тепер магараджа Непалу делегував його супроводжувати нашу експедицію.

Раптом бачимо, як від ущелини Гандакі випаленим сонцем, потрісканим ґрунтом галопують до своїх стаєнь змилені конячки Ляшенала і Террая... без вершників.

— Справжні альпіністи пересуваються самостійно, — з гідністю пояснює після повернення Ляшеналь. — У горах нам не личить користуватися транспортними засобами.

Увечері після першого переходу Джі-Бі приводить нас до якогось сільського будиночка.

— Це власність Його Високості, — шанобливо повідомляє нам.

* Традиційна одиниця ваги в Індії та сусідніх країнах, становить приблизно 37,3 кілограма. — *Прим. пер.*

** Сагіб — шаноблива назва білої людини в цьому регіоні Азії. Бара-сагіб — букв. «головна біла людина»; ввічливе звертання шерпів до керівника експедиції. — *Прим. пер.*

— Дякуємо, це велика честь для нас!

Поступово ми дізнаємося, що магараджа — це такий собі маркіз Карабас. Раз по раз ми чуємо, що практично все тут належить йому особисто.

Десятого квітня основна група експедиції приходить у Тансен. Тут ми зупиняємося на три дні. Після того як табір розбито й відгороджено мотузками від надміру цікавих місцевих людей, ми підіймаємося на пагорб, що височіє над селищем, і жадібно вдивляємося в обриси далеких гір. Це зворушлива мить — нарешті бачимо нашу омріяну мету!

Скільки книжок прочитано про Гімалаї; скільки годин сплило в розмовах із друзями, які були в Каракорумі 1936 року; скільки запитань, часом безглузких, поставлено нашому операторові Марселю Ішаку, єдиному членові команди, який тут уже бував... Кожен уже сформував своє уявлення про ці гори. Чи не спіткає нас розчарування?

Та краєвид, що відкривається з вершини пагорба, перевершує наші найсміливіші фантазії. Спершу нічого не видно крізь серпанок туману; та раптом око починає розрізняти ген-ген удаліні велетенську крижану стіну просто неймовірної височини, що перекиває обрій з північного боку на сотні й сотні кілометрів. Вона сліпучо-біла, без жодної вибоїни чи розриву. За вершинами заввишки 7000 метрів видніються восьмитисячники, і ми приголомшені їхньою грандіозністю й величчю. Ось вони, Гімалаї, наша земля обітована! Ця картина назавжди закарбується в моїй пам'яті.

Ураз наші плани набувають чіткості й простоти: якомога швидше дістатися гір і стати з ними на герць. Про це думає кожен із нас, лежачи ввечері у своєму наметі.

Близько полудня ми згортаємо табір і покидаємо Тансен. Напередодні вже вирушив передовий загін на чолі з Ляшеналем і Терраєм. Не встигли ми далеко відійти, аж раптом бачимо, як назустріч хтось розгонисто біжить. За мить здивовано впізнаю Ліонеля Террая — він убраний як непалець, кількість одягу мінімальна, голова поголена, очі

заливає піт. Террай чимось не на жарт розлючений і вимахує своїм льодорубом так енергійно, що кожен на його шляху завбачливо відступає вбік.

Якого біса? Що сталося? Мене пронизує тривога за Терраєвого напарника Луї Ляшенала — Бісканта, як ми його по-дружньому кличемо (у Савої так називають сидр).

— Де Біскант?

— Залишився на місці. Ми там застрягли — носильники оголосили страйк!

— Це ж як?

— А отак. Зупинилися обіч дороги біля Вайги, скинули тюки й відмовляються йти далі. Чого хочуть, я не дуже зрозумів, але, здається, вимагають більше грошей. Звичайний шантаж, як на мене.

— Ну, це в компетенції Джі-Бі, — відповідаю я.

— Навіть не уявляю, як він із цим упорається...

— От і побачимо, чи він справді має владу над цією публікою.

Ми вирушаємо вирішувати проблему. Надвечір підходимо до страйкарів. Ляшеналь, зазвичай привітний і доброзичливий, цього разу похмурий. З наближенням Джі-Бі носильники збиваються у щільну юрбу і починають галасливо жалітися на щось. Ми ж натомість преспокійно облаштуємося, щоб відпочити й попоїсти. Адже знаємо: така незворушність додає нам авторитету. Підкреслено неквапливо роззуваємося й картинно розминаємо стомлені стопи, виконуючи кожен рух умисно повільно.

У цій виставі ми масовка, а головну роль виконує Джі-Бі. У своїй півгодинній промові він демонструє неабиякий талант оратора. Хоч ми й не розуміємо ні слова, та глибоко вражені цим дійством. Почавши говорити тихо й розмірено, він поступово підвищує тон, і от уже його голос гримить, як торнадо. Ми в ущелині, тож скелі грізно відлунюють кожне слово. Неймовірно, але замість гучних скарг від носильників тепер чути жалісливе благання. Джі-Бі відповідає їм твердо й упевнено. Справді, тепер уже ніхто з нас

не сумнівається, що він таки має тут владу. Раптом один із носильників кидає репліку, вочевидь образливого змісту. Миттю Джі-Бі опиняється перед зухвальцем і штовхає його в груди так, що той заточується. Це справляє враження на решту; один за одним носильники беруть на плечі свої вантажі й рушають далі.

Ми виходимо до Сідхі-кхоли; на дорозі стикаємося з гуртом святково вбраних гарненьких жіночок. Струнки й граційні створіння в яскравих сарі минають нас поквапом, дріботячи малими босими ніжками. Такі гурти трапляються нам дедалі частіше — вочевидь, усі вони прямують туди само. Сьогодні, як пояснює Анг-Тарке, велике релігійне свято Кумб-Мела, яке індуїсти відзначають раз на дванадцять років.

Цікавість штовхає нас просто в гамірний натовп святкувальників, крізь який ми із зусиллям прокладаємо собі шлях. Ось біля підніжжя великої скелі ченець-садху звертається до богів з палкою промовою. Ось священники, оточені захопленими слухачами, читають ведичні тексти. Чимало вірних простує до священної річки Калі-Гандакі, притоки Гангу. Тут усі вони, і жінки, і чоловіки, роздягаються й одне за одним заходять у воду, тримаючи в руках листя лотоса, а потім завзято б'ють себе ним по чолу. Дехто складає із цього листя кораблики, вмощує в них запалені свічки й пускає пливти річкою.

У неділю 16 квітня ми прибуваємо в Баглунг, останнє велике селище в підніжжі високогірних долин. Залишилося три або чотири переходи до Тукучі, але вони будуть найскладніші, бо доведеться піднятися з рівня 600 метрів до 2500.

Наступного ранку нас будять радісні вигуки Нуаеля:
— Дгаулагірі! Хлопці, я бачу Дгаулагірі!

Невже? Де? Ледь продерши очі, всі поспіхом вибираються з наметів. Дехто скаче просто у спальнику, наче на сільському змаганні стрибунів у мішках, інші прикривають

голизну тим, що трапилось під руку. Ляшеналь — своєю в'язаною шапочкою.

Велетенських розмірів крижана піраміда здіймається над нашими головами більш ніж на 8000 метрів, виблискуючи на сонці, наче кристал. Її південний бік сяє крізь серпанок ранкового туману якоюсь неземною оксамитовою блакиттю. Ми стоїмо, враз заклакві й заціпеніли, перед цією могутньою вершиною, про яку стільки чули, але й близько не могли уявити собі, яка ж вона грандіозна. Утім на зміну трепетному зачудуванню й естетичній насолоді приходять раціональні міркування, і ми починаємо оцінювати контури цього гігантського дива з практичного погляду.

— Гляньте лише на той гострий східний гребінь, праворуч...

— Так, це нереально...

Усім очевидно: південний бік гори неприступний для підйому. Це немов холодний душ для наших сподівань.

— Не журіться, хлопці, за два дні я покажу вам Аннапурну, — примирливо каже наш оператор Ішак.

Сидячи в тіні великого фігового дерева, я наглядаю, як носильники отримують платню. Це триває цілий день. Коли ми зважуємо вантаж, вони зацікавлено пхають носа в терези. Кожен отримує шість рупій авансу й пачку цигарок Red Star, дякує, за індуїстським звичаєм складаючи руки перед грудьми, а тоді «розписується» навпроти свого імені у списку Джі-Бі Рани (точніше, притискає попередньо вмочений у чорнило палець там, де йому показують). Бабу, як вони кличуть Джі-Бі, постійно вносить до списку нові імена, тож доводиться приклеювати додаткові аркуші. Під кінець ми маємо сувій завдовжки три з половиною метри!

Перш ніж пройти через контрольний пункт, носильники мають справу з Терраєм, який розподіляє поміж ними тюки. Террай обмацує їхні литки й біцепси, перевіряє об'єм легень — десь так, як він це робив би на своїй фермі в Ле-Уші. «Сильний чоловік», як називають його шерпи, невимушено легко підхоплює найважчі тягарі; носильники

дивляться на нього з повагою. Вони по черзі підходять, отримують тюки, розглядають їх і оцінюють важкість; водночас кидають ревниві погляди в бік своїх товаришів — чи не дісталася кому легша ноша? З неабиякою винахідливістю вони майструють із бамбука й ліан кошики, вкладають у них тюки й закидають поклажу собі за плечі. У кожного чоло оперезане пасом, прикріпленим до кошика — так вони підтримують і збалансовують ношу. У цей спосіб наш шеститонний вантаж подолає 200 кілометрів шляху до місця призначення.

А тепер — уперед, на Тукучу!

Попереду, скільки сягає око, дорогою вздовж берега Калі-Гандакі тягнеться вервиця носильників. Ближче до полудня доходимо до великої притоки, Маянді-кхола. Марсель Ішак не може збагнути, чому ця річка така повновода:

— Мапа показує, що в неї стікають лише води з південного схилу Дгаулагірі. Це мав би бути звичайний потічок!

Якщо вірити карті, шлях на Дгаулагірі від нашого майбутнього табору в Тукучі пролягає через долину, що веде до північного схилу гори, і на ньому немає жодних перешкод. Однак тепер, стоячи перед бурхливим потоком з високою водою, ми починаємо підозрювати, що ця долина не веде до Тукучі, а простягається на захід, і що там має бути не позначений на мапі гірський хребет, який відрізає Тукучу від північного схилу Дгаулагірі. Це може бути серйозною перешкодою, яка ставить під загрозу окреслений ще в Парижі план сходження.

— Справді, дуже дивно, — змушений погодитись я. — Перед початком мусонів Маянді-кхола мала б бути куди мілкішою річкою.

— Здається, я зрозумів! Сюди стікають води і з північного, і з західного схилів, — доволі впевнено каже Ішак. Бачу, він цілком покладається на свою інтуїцію.

— Але ж мапа показує...

— Очевидно, що вона бреше!

Імовірно, він має рацію. Та перш ніж визнати це, мені потрібно більше об'єктивних доказів. Вони згодом з'являться, однак на пошуки розгадки знадобиться ще місяць.

Наступного дня, 20 квітня, проходячи через селище Дана, ми намагаємося роздивитися вдалині менші піки й хребти Аннапурни.

— Агов, хтось обіцяв показати нам Аннапурну, — нагадую я Ішаку.

Ні, Аннапурни звідси не видно, та просто перед нами відкривається глибока звивиста ущелина, якою тече Мірісті-кхола. На мапі чітко позначено стежку, що веде через ущелину до перевалу Тілічо, а звідти через короткий гребінь можна піднятися на Аннапурну.

— Якийсь підозрілий цей шлях через ущелину Тілічо, — каже Марсель Шац. — І де ж наша стежка?

Нуаель, поспілкувавшись із місцевими мисливцями, повертається похмурий:

— Ніхто тут нічого не чув про перевал Тілічо!

— Отже, мапа знову бреше!

— Ну, це надто просто, щоб бути правдою, — по-філософськи зауважує Ребюффа. — Легкий прохід до перевалу на висоті 6000 метрів, і тут-таки близенько й восьмитисячник!

Згодом, дослідивши місцевість, ми з'ясуємо, що ущелина Мірісті непрохідна, а перевал Тілічо розташований зовсім в іншому місці, ніж позначено на карті.

А проте ми йдемо стежкою над глибоким проваллям. Чуємо, як унизу ревуть бурхливі води Крішна-Гандакі, та майже не бачимо річки крізь густі зарості хвойних дерев. Одна за одною перед нами розкриваються панорами величних водоспадів, що зриваються з вапнякових скель. Повільно набираємо висоту — хода стає тяжчою, темп уповільнюється.

Близько Гхази стає прохолодно; ми вже на висоті 2000 метрів над рівнем моря. Дійшовши до Тукучі, ми опинимося ще на 500 метрів вище. Дорогою більше

не трапляються ні бананові, ні рисові плантації, лише ділянки з чахлими злаковими, здебільшого ячменем. Удалині можна розгледіти верхні схили Дгаулагірі, помережані сліпучо-блакитними смугами криги. Південно-східний гребінь, на який ми покладали певні надії, тягнеться вдальчій, гострий, як ніж, тут і там поцяткований крижаними зубцями й сніговими карнизами* — абсолютно непрохідний.

Вивертаючи шиї, ми розглядаємо гігантську стіну, що стримить угору й на висоті майже 6000 метрів пірнає в хмарки та розчиняється в небесній блакиті. Темно-брунатні кам'янисті виступи контрастують зі сліпучо-білими снігами; сонце таке яскраве, що ми постійно мружимо очі. Ще немає сенсу обмірковувати маршрут сходження. Та в команді вже панує піднесений настрій — нарешті ми в горах, позаду всі формальності, і тепер можна цілковито присвятитися тому, заради чого сюди дісталися. Що ж до мене, то я радий позбутися ролі чи то перевізника, чи адміністратора, і стати нарешті лідером альпіністської групи.

Поблизу селища Лете потрапляємо в бір, дивовижно схожий на наші рідні альпійські ліси — такі самі дерева, гранітні брили й острівці вологого моху. Чи міг би я передбачити, що за два місяці це ідилічне місце стане свідком моїх тяжких страждань?

Ми виходимо на видовжену кам'янисту рівнину, яку століттями формували клекітливі потоки примхливої Гандакі, пробивши просто посеред могутнього гімалайського хребта колосальний каньйон. Потужний протяг буквально збиває з ніг; ми ледь просуваємося вперед. Буревії лютують тут цілий рік, не залишаючи шансу рослинності. У повітрі клубочаться стовпи куряви, ураганний вітер люто свище, і ця кам'яна пустеля скидається на справжнє пекло. Ішак, переборюючи стугоніння вітру, кричить мені у вухо:

— Отак було в Каракорумі!

* Карниз — нависла вздовж гребеня гори брила снігу або льоду.

Босі носильники збиваються в маленькі групи — їм легше йти, підтримуючи один одного. Швидше б дістатися Тукучі!

Ось і селище Ларджунг. Анг-Тарке, ревний буддист, щасливий бачити біля будівель різнобарвні гірлянди прапорців, що весело тріпочуть під поривами вітру, підносячи до Бога священні молитви.

Удаліні, на самому краєчку кам'яної пустелі, ми бачимо ще одне оточене чимось схожим на захисні мури селище, над яким розвіваються сотні молитовних прапорців.

— Це Тукуча, сагібе, — кажуть мені шерпи.

Поквапом переходимо вбхід бурливий потік Дамбуш-кхолу — до нього ми повернемося згодом — й от ми вже в Тукучі.

Здається, тут живе менше людей, ніж ми гадали. Нас оточує зграйка замурзаних дітлахів, вони зацікавлено спостерігають за кожним нашим рухом. Діти бабраються у водному каналі, виритому посеред селища — жінки миють у ньому посуд і набирають воду на чай. Сидячи на ганках своїх домівок, старші чоловіки підозріливо дивляться на зайшлих білих людей, наміри яких видаються їм абсолютно незрозумілими. Ми обійшли селище за кілька хвилин і вийшли на відкритий простір. Поруч стоїть буддистський храм, над його рожевими стінами лопотять на вітрі прапорці. Пейзаж не надто привабливий — довкола похмуро нависають голі сірі скелі, але ліпшого місця для табору в цій місцині ми не знайдемо.

Отже, наш довгий марш до підніжжя вершини нарешті позаду. На календарі 21 квітня. За два тижні ми практично перетнули весь Непал.

Безкоштовний фрагмент закінчився. Бажаєте читати далі?

Аннапурна

Легендарна історія про
перше сходження на
восьмитисячник

Моріс Ерцог

Купити